

23. Бойові реліквії розповідають: Внутрішнє обладнання дотів змодельовано за матеріалами Київських пошуковців: Збірник / Книга пам'яті України – місто-герой Київ та ін. – К. : Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», 2004. – 63 с.

24. Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1684-III «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років» // Відомості Верховної ради України. – 2000. – № 30. – Ст. 239.

25. Каминский В. Для долговременной обороны / В. Каминский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : //www.stalin-line.by.com.

Аннотация

Н.И.Кабачинский

Использование достопримечательностей военной истории Хмельниччины в учебно-воспитательном процессе

В статье на основании теоретико-эмпирических исследований проанализирована возможность использования достопримечательностей военной истории Хмельниччины – долговременных фортификационных сооружений укрепленных районов в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, Хмельниччина, достопримечательности военной истории, долговременные фортификационные сооружения, укрепленный район, молодежь.

Summary

M.I.Kabachynskyi

Usage of War History Monuments of Khmelnytskii Region in Teaching and Educational Process

On the basis of theoretic-empirical research the possibility of usage of war history monuments of Khmelnytskii region that is permanent fortification constructions of strengthened areas, in teaching and educational process has been analyzed in the article.

Key words: teaching and educational process, Khmelnytskii region, war history monuments, permanent fortification constructions, strengthened area, youth.

Дата надходження статті: «11» березня 2013 р.

УДК 371.212 + 371.38 (045)

Н.В.КАЗАКОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

Врахування індивідуальних особливостей молодших школярів у виборі методів виховання у позакласній виховній роботі

Необхідність розробки нових підходів щодо використання методів виховання молодших школярів у позаурочний час обумовлена рядом факторів: зазнає значних змін методологічна основа теорії виховання і методів виховання; на зміну вимог суспільства прийшла парадигма гуманістичного, особистісно зорієнтованого виховання; збагачується теоретичний, методичний і практичний набір психолого-педагогічної діагностики, що дає змогу вдосконалювати діагностичний інструментарій дослідження ефективності використання методів виховання. Усі ці обставини вимагають визначення умов використання методів виховання учнів початкових класів у позаурочній діяльності. Однією з яких є врахування індивідуальних особливостей молодших школярів у виборі методів виховання у позакласній виховній роботі.

Ключові слова: позаурочна виховна діяльність, позакласна виховна робота в початковій школі, індивідуальні особливості молодших школярів, методи виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У Законі України «Про освіту» [3], Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.) [2] підкреслюється, що важливе місце у системі навчально-виховної діяльності вчителя займає позаурочна виховна діяльність. У Концепції позакласної виховної роботи підкреслено, що нове педагогічне мислення повинно базуватися на принципово новому ставленні до учнів. На передній план виховного процесу висувається не прямий вплив, що часто призводить до адміністрування, а взаємодія, співробітництво учасників навчально-виховного процесу [7]. Вчитель початкових класів має побудувати позакласну роботу цікаво, дібрати такий зміст і методи роботи, щоб задовольнити потреби кожної дитини в активності, самодіяльності, у спілкуванні з однолітками, що базується на ідеях гуманізму, оновлення, демократії.

У зв'язку з цим актуальним є пошук і розробка нових змісту, форм і методів виховання у позакласній роботі початкової школи, які б сприяли удосконаленню виховного процесу в школі.

Це можливо за рахунок створення морально-психологічного клімату, поваги до знань, поєднання завдань, вирішуваних школою з потребами довілля; підбору раціонального змісту виховання відповідно до мети і рівня вихованості колективу; використання різноманітних форм і методів виховного впливу, які б спонукали молодших школярів до високого прояву активності, ініціативи й самостійності.

Для того, щоб виховати в учнів активну готовність до виховного впливу, необхідно поставити вихованця в певні умови, підібрати зовнішні форми і внутрішні «інструменти дотику до особистості», а саме – методи виховання відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини. Значимість проблеми методів виховання підкреслено в Концепції національного виховання, згідно якої «педагог, як професіонал, повинен знати: методи визначення рівня вихованості дітей; методи аналізу ефективності педагогічного управління процесом всебічного формування особистості; методи, форми та принципи організації виховного впливу на дітей різних вікових груп. Крім того педагог повинен володіти методами, формами і засобами педагогічної діагностики і прогнозування рівнів вихованості учнів, колективу і особистості в їхній єдності; володіти методами позитивного впливу на дитину та управління дитячим колективом; налагоджувати стосунки з батьками вихованців, знаходити розумні методи впливу, сприяти самовихованню, саморозвитку учнів» [6, с.40].

Аналіз досліджень і публікацій... До проблеми виховання підростаючого покоління в системі позанавчальної діяльності зверталися у своїх працях і пошуках видатні вчені і педагоги (П.П.Блонський, А.С.Макаренко, С.Ф.Русова, М.Г.Стельмахович, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський, С.Т.Шацький).

К.Д.Ушинський визначив основний вплив методу гри на розвиток і формування молодшого школяра як основи формування майбутнього характеру. А.С.Макаренко запропонував використати у практичній діяльності педагога «метод вибуху». В.О.Сухомлинський визначив основну виховну роль словесного методу виховання.

Питання виховного процесу в сучасній школі досліджуються у різних аспектах: концептуальні засади організації позаурочної виховної роботи (С.У.Гончаренко, В.К.Демиденко, Т.Д.Дем'янюк, В.Ф.Новосельський, В.М.Оржеховська, Л.О.Хлебникова, К.І.Чорна та ін.); розробка виховної системи школи (Б.З.Вульф, В.М.Демчук, С.Г.Карпенчук, М.Ю.Красовицький, С.Мартиненко та ін.); питання гуманізації відносин учнів у позаурочній роботі (І.Д.Бех, В.О.Білоусова, Б.С.Кобзар, О.В.Матвієнко, С.О.Шевченко та ін.); зв'язок шкільної системи виховання з роботою позашкільних закладів (В.Вербицький, С.В.Кириленко, Р.А.Науменко, Г.П.Пустовіт, Т.І.Сущенко та ін.).

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити специфіку врахування індивідуальних особливостей молодших школярів у виборі методів виховання у позакласній виховній роботі.

Виклад основного матеріалу... Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає можливість трактувати позакласну роботу як різноманітну освітню і виховну роботу, спрямовану на задоволення інтересів і запитів дітей, організовану в позаурочний час педагогічним колективом школи. Завдання позакласної роботи полягають у закріпленні, збагаченні та поглибленні знань, набутих у процесі навчання, застосуванні їх на практиці; розширенні загальноосвітнього кругозору, вміння і навичок самоосвіти; формуванні інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявленні і розвитку індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організації дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширенні виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання. Її зміст визначається загальним змістом виховання учнівської молоді, який передбачає розумове, моральне, трудове, естетичне і фізичне виховання та ін.

Позакласна робота базується на таких специфічних принципах [5]: добровільний характер участі в ній; суспільна спрямованість діяльності учнів; розвиток ініціативи і самодіяльності учнів; розвиток винахідливості, дитячої технічної, юнацької та художньої творчості (під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру: створення нових прикладів, удосконалення наявних; приділення особливої уваги творчому підходу до справи тощо; зв'язок з навчальною роботою; використання ігрових форм, цікавість, емоційність (широке використання пізнавальних ігор, ігор з комп'ютерами, демонстрування цікавих дослідів та ін.).

В.О.Сухомлинський у своїй педагогічній діяльності дійшов висновку, що «для виховання дітей молодшого шкільного віку дуже важливо, щоб вони виявляли своє емоційне ставлення до найбільш значущої в їхньому житті діяльності» [9, с.273]. Він підкреслював, що «характер діяльності молодшого школяра значно більшою мірою визначається його емоціями, ніж іншими компонентами психіки» [9, с.274].

С.Г.Карпенчук зазначає, що молодший шкільний вік – це вік допитливих. «Їхнє прагнення – більше дізнатися про явища природи, тварин, людей, яке часто буває важко задовольнити. Ця особливість молодшого школяра може стати основною для формування його інтересів, кругозору, прагнень і бажань» [4, с.48]. Першочергове значення в цьому віці має слово педагога. Слово вчителя настільки важливе для школярів молодшого віку, що вони самі шукають його, щоб здивувати, шукають, щоб вилити свою дитячу смуту. Вказуючи на специфіку виховної роботи в молодшому шкільному віці, С.Г.Карпенчук називає найбільш властиві для дітей 1-4 класів методи педагогічного впливу: бесіда, приклад, навіювання, схвалення як заохочувальний метод.

Робота вчителя – вихователя з учнями початкових класів має своєрідний характер. Саме в позакласній роботі в силу вступають особистісні стосунки. Молодшим школярам властива велика довіра дорослим. Учитель є для них тим ідеалом, взірцем, якого вони наслідують. Оскільки учні початкових класів ще багато чого не вміють робити самостійно, вчителю-вихователю доводиться виступати і в ролі організатора цікавих справ, і у ролі безпосереднього учасника. У процесі різноманітної позаурочної діяльності вчитель початкових класів демонструє приклад працьовитості, бажання прийти на допомогу тим, хто цього потребує. Саме в сумісній діяльності розкриваються кращі якості вчителя і маленьких школярів. Обстановка взаємної довіри, повага вчителя до праці та ігор дітей, уважне ставлення до їхніх пропозицій і оцінок вчинків товаришів – все це створює в дитячому колективі атмосферу гуманних моральних стосунків. Отже, важливе значення відіграє метод прикладу.

З приходом до школи започатковується дуже важливий етап у житті дитини. Для запобігання виникнення психологічної напруги молодшого школяра основним засобом організації позаурочної виховної роботи, зазначають О.М.Робуль, Н.В.Самергей, повинна стати гра [8, с.126]. Ігрове спілкування, використане вчасно і доречно, забезпечує ефективний виховний процес і на уроці, і після уроків, і на перерві. Все, що втрачає для дітей новизну, диво, радість дуже швидко потрапляє у розряд педагогічних стереотипів, що ведуть до негативних результатів.

У початкових класах у дітей уже в достатній мірі виявляється інтерес до себе, прагнення порівняти себе з іншими учнями у класі, бажанням утвердитися в позиції «гарного учня», «доброго товариша». І.Д.Бех підкреслює, що діти молодшого шкільного віку орієнтуються на норми поведінки і цінності вчителя більше, ніж на думки ровесників, тому самим педагогам належить постійно суворо і прискіпливо стежити за своєю поведінкою, бути зразком для дитини. Молодші школярі легше усвідомлюють вчинки та їх мотиви в інших людей, ніж свої власні. Тому виокремлення мотиву вчинку, роз'яснення дитині його сутності і правильності в різних типових ситуаціях є спеціальним завданням вчителя. Навчаючись бачити добре у вчинках інших, дитина потроху навчиться розуміти й усвідомлювати мотив, яким інший чи вона керувалась під час здійснення хорошої справи. Молодший шкільний вік – це час, коли контакти дорослих з дитиною загалом дуже легкі. Необхідно лише розуміння дитини, її піклувань, хвилювань, переживань. Про них вона сама готова розповісти дорослому (якщо її слухають, звичайно). У цьому – запорука плідності впливу дорослого на хід загального розвитку молодшого школяра [1, с.1, 2].

Характер розвитку бережливості неоднаковий у учнів різних вікових груп. У першому класі дитина має зробити важливий крок у своєму моральному розвитку – від бережливості у ставленні до своїх особистих речей піднятися до усвідомлення відповідальності за збереження всього, що належить колективу, класу, школі, суспільству загалом. Найефективнішим у виховних впливах будуть показ, тобто всі форми унаочнення. Це тому, що учні цього віку можуть найкращим чином засвоїти те чи інше правило, положення про норми поведінки, лише спостерігаючи за їх реальним втіленням у поведінку та вчинки близьких дорослих або беручи безпосередню участь у реалізації певної конкретної діяльності. Завдяки яскравості сприймання, пам'яті, схильності до фіксації уваги на деталях молодші учні порівняно швидко засвоюють ті чи інші нормативні вимоги, правила.

Статеве виховання в молодшому шкільному віці також має свою специфіку: стосунки між хлопчиками і дівчатками будуються на почуттях товариськості. Хлопчикам у цьому віці необхідно прищеплювати повагу до дівчаток, а дівчаткам – ввічливе, доброзичливе ставлення до хлопчиків.

Головними мотивами природоохоронної діяльності учнів є бажання виконати волю дорослих, виявити через турботу про природу свою повагу та любов до них. Тому рекомендується здійснювати завдання екологічного виховання через: отождолення дитиною природи та її цінностей з батьками, близькими, друзями, що породжує в неї бажання зважено взаємодіяти з нею та безпосереднє спілкування з природою, яке відбувається у процесі задоволення природних потреб свого організму, а також своїх духовних потреб. Організуючи позаурочну роботу з екологічного виховання молодших школярів, вчителю слід урахувати, що діти оцінюють природу та її процеси як необхідні в життєдіяльності людей.

Молодші школярі ще не мають досвіду, знань, умінь і навичок поведінки, які потрібні їм для трудової і суспільної діяльності. Формування цих якостей здійснюється через родинне виховання. Тому, організовуючи позаурочну роботу з молодшими школярами, необхідно використовувати систематичну спільну працю батьків і дітей, спільне проведення дозвілля (шкільні та народні свята), складання сімейного літопису, що буде сприяти формуванню моральної свідомості молодшого школяра, його духовної культури, пошуків інтересу до історії народу, його традицій і звичаїв.

Саме в молодшому шкільному віці починає складатися самооцінка дитини. Для формування ставлення до свого «Я» їй необхідні зовнішня інформація про себе, увага оточуючих. Однак для самооцінки молодшого школяра властиві стійкість і недостатня адекватність, несамокритичність, оскільки його емоційно-ціннісне ставлення до себе пов'язане з упевненістю у тому, що він хороший. Тому в роботі з молодшими школярами слід урахувувати їхній оптимізм, здатність бачити в собі передусім добре, високу самооцінку. Щоб таке ставлення молодшого школяра до себе збереглося, вчителю необхідно забезпечити гармонію між його прагненнями, домаганнями та реальними діями. Оскільки самоусвідомлення молодшого школяра, розвиток мотивації досягнення успіхів найефективніше відбувається у діяльності, то метод створення виховних ситуацій, зокрема ситуації успіху, є доцільним у виховній роботі з ними.

Великий інтерес діти виявляють до завдань, орієнтованих на пізнання самого себе, самооцінку власної поведінки і діяльності. Цього можна досягнути шляхом чергування видів діяльності: поговорили (метод бесіди), пограли (метод прикладу), вправлялись (метод вправ), послушали розповідь, включалися в дискусію і т.п. Саме тому ефективним прийомом є звертання до дітей із проханням про допомогу в ситуації утруднення, навмисної помилки, використання порад «навпаки». Дітям дуже подобається виконання ролі вчителя, батька, дорослого, героїв казок. Усе це сприяє розвитку самостійності й активізує розумову діяльність учнів.

На виняткове значення у молодшому шкільному віці претендує слово вчителя, яке відкриває безмежні можливості в педагогічній взаємодії та водночас накладає велику відповідальність на вчителя. Педагог має продумувати кожен свій крок, зважувати кожне слово, глибоко усвідомлювати та правильно будувати свої взаємовідносини з дітьми. Слово вчителя настільки важливе для дітей молодшого шкільного віку, що вони самі шукають його. До найдоступніших методів вербальної педагогічної взаємодії можна віднести бесіду та приклад.

Торкаючись методики індивідуального виховного впливу, ми розуміємо, що вона залежить від індивідуальних особливостей учня і його психологічного стану, темпераменту. В кожному конкретному випадку слід створити педагогічну ситуацію, яка б сприяла формуванню позитивних якостей чи усуненню негативних. Індивідуальний виховний вплив вчителя початкових класів на особистість молодшого школяра або через колектив. Ці способи взаємопов'язані, взаємодоповнюють один одного. Безпосередній виховний вплив на вихованця педагог здійснює наодинці з ним або в присутності учнів, батьків, педагогів (що посилює виховний вплив, проте зловживати цим не слід, оскільки страждає почуття гідності дитини). В опосередкованому впливі на вихованця між ним і педагогом з'являється нова ланка – колектив. Вплив колективу може бути відкритий (вихователь явно ставить перед ним завдання впливу на конкретного учня), або прихований (завдання ставиться з таким розрахунком, що його виконання колективом само по собі позитивно вплине на учня). У першому випадку вихованець знає, що виховний вплив спрямований на нього, у другому – і він, і колектив можуть лише здогадатися про це.

Аналізуючи вище сказане, звернемо увагу на те, що урахування індивідуальних особливостей молодших школярів у вихованні – це не пристосування мети і змісту виховання до окремого учня, а пристосування прийомів, методів і форм педагогічного впливу до індивідуальних їх особливостей з метою забезпечення запрограмованого рівня розвитку особистості. Індивідуальний підхід створює найсприятливіші можливості для розвитку пізнавальних можливостей, активності, схильності і обдаровань кожного учня.

Висновки... Важлива роль у вихованні молодших школярів, розширенні і поглибленні їхніх знань, розвиткові творчих здібностей належить позакласній роботі. Учителі початкових класів мають великий арсенал як загальних, так і специфічних методів виховання, використовують їх з метою оптимізації виховного процесу. Проте не усі з них під час організації цього процесу завжди враховують індивідуальні особливості молодших школярів. Варто знати, що загальні методи, загальні програми є лише канвою виховної взаємодії. Необхідне їх індивідуальне і особистісне коректування, тобто обов'язково враховувати індивідуальні особливості дітей. Велике значення при цьому має авторитет вихователя, тобто позитивний приклад, знання ним вихованців, уміння швидко зорієнтуватися у ситуації, передбачити наслідки своїх дій.

Однак проведене дослідження не висчерпує проблеми врахування індивідуальних особливостей молодших школярів при використанні методів виховання у позакласній роботі з

молодшими школярами. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти: обґрунтування педагогічних умов використання методів виховання у позакласній роботі з молодшими школярами; шляхи використання інтерактивних форм і методів у роботі з молодшими школярами у позакласній роботі; формування учнівського колективу засобами позакласної виховної роботи тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бех І. Д. Молодший школяр у виховному просторі міжособистісної взаємодії / І. Д. Бех // Початкова школа. – № 5. – 2000. – С. 1–3.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття): Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Закон України «Про освіту»: Підписаний Президентом України 23 березня 1996 р. – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
4. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища освіта, 1997. – 304 с.
5. Кобзар Б. С. Позакласна та позашкільна виховна робота / Б. С. Кобзар. – К., 1973. – 179 с.
6. Концепція національного виховання: за станом від 27 жов. 2009р. / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту; М-во освіти і науки України; М-во оборони України; М-во культури і туризму України. – Офіц. вид – К., 2009.
7. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі. – К., 1991.
8. Робуль О. М. Технології виховної діяльності: навч.-метод. посіб. / О. М. Робуль, Н. В. Самаргей. – Полтава, 2001. – 168 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 3. – 670 с.
10. Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посіб. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.

Анотація
Н.В.Казакова

Учёт индивидуальных особенностей младших школьников при выборе методов воспитания во внеклассной воспитательной работе

Необходимость разработки новых подходов относительно использования методов воспитания во внеурочное время обусловлена рядом факторов: значительные изменения происходят в методологической основе теории воспитания и методов воспитания; на смену требованиям общества пришла парадигма гуманистического, лично ориентированного воспитания; обогащается теоретический, методический и практический набор психолого-педагогической диагностики, что даёт возможность усовершенствовать диагностический инструментарий исследования эффективности использования методов воспитания. Все эти обстоятельства требуют теоретического обоснования условий использования методов воспитания учеников начальных классов во внеурочной деятельности. Одним из которых, есть учёт индивидуальных особенностей младших школьников при выборе методов воспитания во внеклассной воспитательной работе.

Ключевые слова: внеурочна воспитательная работа, внеклассная воспитательная работа в начальной школе, индивидуальные особенности младших школьников, методы воспитания.

Summary
N.V.Kazakova

Taking into Account Individual Peculiarities of Junior Schoolchildren when Choosing the Methods of Upbringing in Out-of-Class Upbringing Work

The necessity of working out new approaches as for the use of methods of upbringing in out-of-class time is stipulated by the number of factors: substantial changes are taking place in methodological base of the educational theory and methods of education; to replace the society's demands the paradigm of humanistic, personally-oriented education had come; theoretical, methodical and practical set of psychologic and pedagogical diagnostics is getting richer, that allows to master diagnostical instruments of research of effectiveness of teaching methods use. All these circumstances need theoretical grounding of conditions of use of primary school pupils teaching methods in their out-of-class activity. The account of individual peculiarities of junior pupils when choosing the methods of upbringing in out-of-class upbringing work is one of them.

Key words: out-of-class upbringing work, out-of-class upbringing work in primary school, individual peculiarities of junior pupils, methods of teaching.

Дата надходження статті: «30» січня 2013 р.